

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.10, maj 2017

Indledningen er redigeret af Holger Berg og dr.phil. Johnny Kondrup

Tilsyn ved cand.phil. Knud Bjarne Gjesing

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktcommentarer, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

“Om historisk Vidskab eller: om Krønikens Begreb”

ved Jon Tafdrup

Indhold

- 1 Anledning
- 2 Vidskab og den stykkevise forklaring
- 3 Mod idealismen og for kristendommen og Bibelen
- 4 Efterliv og karakteristik
- 5 Anvendt litteratur

1 Anledning

“Om historisk Vidskab eller: om Krønikens Begreb” (herefter “Om historisk Vidskab”) udkom den 19. september 1816 i tredje hæfte af *Danne-Virke*, bind 1. Tidsskriftet *Danne-Virke* var Grundtvigs eget, og på nær fire sider stod han selv for alle bidrag. Det udkom i fire bind a fire hæfter i perioden 1816-1819 med i alt 1.564 tryksider. Flemming Lundgreen-Nielsen har givet en overordnet karakteristik af tidsskriftets indhold (1980, s. 850-856).

En række artikler af overvejende erkendelsesteoretisk karakter er af eftertiden blevet betegnet som *Danne-Virke*-afhandlingerne. Grundtvig gør her op med oplysningstiden, naturfilosofien og den stadig virkende tyske idealisme. Han stiller sig kritisk til materialismen og den i hans øjne tiltagende ateisme og fornuftstro. I stedet sætter han historievidenskaben som den eneste sande videnskab om mennesket og menneskelivet (Michelsen 1979, s. 27 f.).

Personligt stod Grundtvig i denne tid afsondret fra samtidens intelligentsia pga. sin bibelkristne overbevisning. Han havde ikke haft held til at opnå fast gejstligt embede, og hans ansøgninger om historieprofessorater i Kristiania og København var heller

ikke blevet imødekommet. Sidst i 1816 havde han dog endnu ikke afskrevet muligheden for et virke ved universitetet endnu. Studenter ved Københavns Universitet har købt og læst *Danne-Virke*, ligesom Grundtvig desuden havde venner ved det norske universitet, der var ham åndeligt beslægtet bl.a. professor i filosofi Niels Treschow og professor i filologi Georg Sverdrup.

Grundtvig oversatte i disse år de store krøniker af Snorre og Saxo. Desuden skrev han på en revision og videreførelse af *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* (1812), der kom i 1817 under titlen *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum* (herefter *Verdenskrøniken 1817*). Artiklerne i *Danne-Virke* er blevet betragtet som Grundtvigs personlige alternativ til den nyere filosofi, som han kritiserer i *Verdenskrøniken 1817* (Michelsen 1986, s. 59). I fortalen til denne peger Grundtvig selv på sammenhængen: "Betragtningerne i samme [*Danne-Virke*] staae i saa nøie et Forhold til nærværende Bog, at hvem der vil have godt af den, gjør vel i at læse dem med" (s. XXIII f.). Blandt *Danne-Virke*-artiklerne handler "Om historisk Vidskab" om historievidenskabens essens og mål, mens en senere artikel, "Om Krønikens Dyrkning", behandler metoden ([se indledningen til denne](#)).

William Michelsen har anført, at de to artikler er lettere at forstå, hvis man kender de grundbegreber i Grundtvigs tænkning, han fremlagde i artiklen "Om det Philosophiske Aarhundrede" (Michelsen 1986, s. 67; [se indledningen til "Om det Philosophiske Aarhundrede"](#)).

2 Vidskab og den stykkevise forklaring

Overskriftens begreb *vidskab* er en central term i mange af *Danne-Virkes* afhandlinger. Filosofi, videnskab og videnskabelighed var ifølge Grundtvig vævet for tæt ind i oplysningstidens tanker og båret videre i den tyske idealisme. Fornuftsdyrkelsen og troen på fremskridt var tillige ansporet af de naturvidenskabelige landvindinger, som gav discipliner, der tidligere havde været mere perifere, en høj status. For Grundtvig beskæftigede oplysningens filosofi og videnskab sig kun med dele af verden på bekostning af helheden; den var uden sans for menneskets historiske udgangspunkt. Grundtvig ville frem til en dybere og sandere videnskabelighed (Vind 1999, s. 138). I artiklen "Om det Philosophiske Aarhunderede" fra det foregående hæfte af *Danne-Virke* forklarer Grundtvig *vidskab* som et dansk udtryk for filosofi:

Philosophie er som man veed Udtryk for den menneskelige Stræben efter Viisdom ∴ fuldkommen Erkiendelse, umiddelbar Anskuelse, og med det høieste christelige Udtryk: Beskuelsen Ansigt til Ansigt. Det danske Ord vi da bedst kunne vælge til at betegne denne Stræben i sin Livlighed er udentviwl Vidskab, et Ord som man paa en heel Deel Steder i vor danske Bibel kan finde brugt i den Mening (Grundtvig 1816, s. 110).

Grundtvig betragter altså vidskab som en stadig stræben. Det bunder i den kristne grundholdning, som kommer til udtryk i omtalen af den fuldkomne erkendelse som "Beskuelsen Ansigt til Ansigt". Det er bibelordene fra 1 Kor 13,12: "Thi vi see nu ved et speil i en mørk tale [dvs. en gåde]; men da skal vi see ansigt til ansigt; nu kiender jeg det i stykke-viis, men da skal jeg erkiende, ligesom jeg og [også] er erkiendt" (*Biblia* 1787). Samme holdning giver Grundtvig udtryk i "Om historisk Vidskab", når han i de

første linjer af afhandlingen omtaler mennesket som den højeste gåde, der kun i tidens løb vil kunne løse sig (s. 218 f.).

Yderligere beskriver han vidskabens hensigt og vilkår som "Tilværelsens Forklaring". Tilværelsen er forklaret, dvs. gennemlyst eller forvandlet til noget højere, når man "har klart Begreb om dens Grund og Ophav, Vilkaar og Betydning, Hensigt og Maal" (Grundtvig 1816, s. 112).

I samme artikel kritiseres også oplysningstidens filosoffer; Grundtvigs overbevisning er, at fornuften og filosofien ikke kan lære mennesket noget om det guddommelige og evige. Det kan kun ske ved hjælp af tro. Filosofien bør i stedet kredse om historien:

al sand Vidskab maae i alle Maader være *historisk*; historisk fordi Fornuften finder intet i sig selv uden Maalestocken for timelig Sandhed, og maae udenfor sig søge Vidskabens Indhold, historisk, fordi Mennesket udvikler sig i Tiden og kan kun begribes i den, historisk, fordi den maae være stykkevis og kan kun slutes med Tiden (Grundtvig 1816, s. 120; [se indledningen til "Om det Philosophiske Aarhunderede"](#)).

Synspunktet om troen og den stykkevise erkendelse i tidens løb videreudvikles i "Om historisk Vidskab", der er blevet betegnet som den måske vægtigste blandt de historiefilosofiske artikler i *Danne-Virke*. (Vind 1999, s. 144).

3 Mod idealismen og for kristendommen og Bibelen

Når Grundtvig kritiserer oplysningstiden og den tyske idealisme, er det i høj grad Immanuel Kant som den mest profilerede repræsentant for den idealistiske fornuftsfilosofi, der holder for. En systematisk kritik af Kant fremførte Grundtvig imidlertid aldrig i modsætning til kritikken af Schelling, der i 1815 fik ord i fejden mod H.C. Ørsted om naturfilosofien (Vind 1999, s. 139). Det er sandsynliggjort, at Grundtvig samme år læste Kants *Kritik der reinen Vernunft* (Michelsen 1979, s. 27). For Kant fandtes tiden som en anskuelsesform, der var givet på forhånd, og som derfor ikke kunne gøres til genstand for erfaringen. Den kunne forstås a priori ved hjælp af fornuften. Modsat mener Grundtvig, at mennesket er begrænset af tiden, idet den er begyndt, men endnu ikke afsluttet (Pedersen 1991, s. 99). Han anerkendte ikke nogen form for a priori erkendelse. Han henviser menneskets erkendelse til erfaringen, historien og det, der kan forstås a posteriori. Det gælder både empirisk i form af sanseerfaring og historisk i form af oversanselig erfaring, dvs. forfædrenes overleveringer i skrift og tale (Vind 1999, s. 140).

For Grundtvig findes et åndeligt slægtskab mellem generationerne i form af en naturlig og umiddelbar tilknytning til forfædrene. Med en analogi til det enkelte menneskes tilknytningsforhold til sine forældre og dets levende forestilling om selv at have børn argumenterer han for det åndelige slægtskab. Afgørende er det, som Grundtvig noterer i "Om historisk Vidskab", at der "gives Folk og Enkelte i dem, der med levende Følelse kan betragte alle de forrige Mennesker i *Sandhed* som sine Fædre, de Samtidige som Sødskende, og Efterkommerne som fælles spæde Børn". Den (historiker), der har denne "Eenheds-Følelse", er i stand til at begribe den historiske udvikling i sit "Udspring af Eenhed og sin Fremgang til Forening" (s. 228).

Det fundament, der ligger under tankerne i Grundtvigs historiefilosofi, er *Bibelen* – både med dens åbenbarede sandheder og med dens historiebeskrivelse: "Den samme

hellige Bog som lærer os, hvorledes vi skulle leve paa Jorden, for at være Gud velbehagelige, og komme til ham efter Døden, *Bibelen*, giver os ogsaa en ligesaa skjøn som sandfærdig Underretning om hiin ældste Tid" (Grundtvig 1817, s. 2). Grundtvig nævner flere steder den skilsmisse, der har fundet sted i menneskeslægten. Skilsmissen skete inden for det, han i *Verdenskrøniken 1817* beskriver som historiens første tidsrum. Dette tidsrum indeholdt Jordens skabelse, de første mennesker, uddrivelsen af paradiset, syndfloden, Noas sønners udvandring til Asien, Afrika og Europa og sidst menneskets forsøg på at bygge Babelstårnet. Gud så Babelstårnet som et udtryk for hovmod og straffede menneskene ved at blande tungemålene. Menneskene nødtes på den måde til at leve i slægter, de havde fælles sprog med (Grundtvig 1817, s. 5).

Kundskaben om den sande Gud og de oprindelige hændelser er med tiden blevet glemt. Splittelsen er et vilkår indtil de sidste tider, hvor mennesket igen skal forenes med Gud i en åndelig enhed. Indtil det sker, har Gud givet kristendommen, ikke til at nedbryde forskellen i menneskets åndelige vilkår, som Grundtvig fremhæver, men til at nedbryde "Skillerummet mellem Folkenes Hjerter" (s. 231). Tanken om en fremgang til forening og den stykkevise erkendelse afspejler hos Grundtvig en tro på fremskridt for menneskeslægten funderet i den historiske udvikling. Mennesket bevæger sig skridt for skridt mod fuldkommenhed, den fuldkomne forklaring af den menneskelige gåde (se fx Vind 1999, s. 255).

For at kunne imødegå indvendinger mod *Bibelen* som en kilde til almengyldig, evig åbenbaret sandhed gør Grundtvig brug af det, han kalder sandhedens grundlov, nemlig det før-kantianske princip om modsigelsens grundsætning (kontradiktionsprincippet), udviklet af den tyske filosof Christian Wolff (s. 218). Det er et logisk princip, som Grundtvig lærte i filosofiundervisningen på universitetet hos professor Børge Riisbrigh, og som han første gang udfoldede teoretisk i 1813 i *Krønikens Giennemæle*, et svar på kritikken af *Verdenskrøniken 1812* (Høirup 1949, s. 79). Denne grundsætning siger, at man ikke på samme tid kan bekræfte og benægte det samme, eller, om man vil, at noget ikke kan være sandt og falsk på en gang. Grundtvig forudsætter, at der er en evig sandhed til, og at denne findes i *Bibelen* og kristendommen. Denne absolutte og åbenbarede sandhed kan ikke begribes med fornuften alene, da sandheden overgår det enkelte menneskes horisont (Vind 1999, s. 141-143 og Høirup 1949, s. 122-137).

4 Efterliv og karakteristik

I samtiden opnåede "Om historisk Vidskab" ikke at fremkalde nogen reaktion. Det er i overensstemmelse med den generelt sparsomme omtale af artiklerne i *Danne-Virke* (Lundgreen-Nielsen 1980, s. 851).

I modsætning til *Verdenskrøniken 1812*, hvor Grundtvig som en overdommer er meget direkte i sin fordømmelse og kritik af historien ud fra sit strenge lutherske ståsted, er de synspunkter, som han fremsætter i "Om historisk Vidskab", blevet karakteriseret som afdæmpede og et vidnesbyrd om en ny afklaring i hans begrebsverden. Flemming Lundgreen-Nielsen noterer: "I 1816 er han fra dommersædet gået med jævne og bevægede ord ind i historien, føler sig ét med den i

fortid og fremtid og udtrykker solidaritet i betegnelser fra almindelige menneskers familieliv” (1980, s. 698).

5 Anvendt litteratur

- *Biblia, / Det er / Den ganske/ Hell. Skriftes / Bøger, / Ved / Hans Kongl. Majests. / Vor allernaadigste Arve-Herres / Kong Christian / Den Syvendes / Christelige Omsorg, / med Flid og efter Grund-Texten efterseete og rettede ?[sic] saa / og med mange Paralleler og udførlige Summarier forsynede* (1787). København.
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1813) *Krønikens Gienmæle*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1816) “Om det Philosophiske Aarhundrede” i *Danne-Virke et Tids-Skrift*, bind, 1, s. 107-130. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1817) *Udsigt over Verdens-Krøniken fornemmelig i det Lutherske Tidsrum*. København.
- Høirup, Henning (1949) *Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig*. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Michelsen, William (1979) “Grundtvig og hans samtids tænkemåde. Overvejelser over Grundtvigs stilling i dansk åndsliv” i *Grundtvig-Studier*, s. 15-28. København.
- Michelsen, William (1986) “Om Grundtvigs tænkning og den nyere tids filosofi. Introduktion til Danne-Virke II” i *Grundtvig-Studier*, s. 56-70. København.
- Pedersen, Kim Arne (1991) “Om at læse ‘Danne-Virke’. Nogle hermeneutiske overvejelser” i *Grundtvig-Studier*, s. 96-111. København.
- Vind, Ole (1999) *Grundtvigs historiefilosofi*. København.